

Образоването на човека като гаранция за обществения ред

гл. ас. д-р Емануил Коларов

“Денят, прекаран от тебе в училището, е полезен, а работата в него е вечна, както са вечни планините...”
(Из школските поучения на древните египтяни [1])

***Education as a guarantee for public order:** The paper is oriented to the problems of public order and guarantees for its maintenance. The author defends the idea that public order is a feature of society and education of members of this society is a prerequisite to keep public order secured. Education translates knowledge, skills and values; it is main instrument of growing children and for transfer of public values to personalities. That is why education appears to be a very useful and necessary tool of guaranteeing public order.*

Key words: education, public order, growing, society, security, children.

В своята същност човек е устроен така, че не единствено да консумира блага, които природата му предоставя. Още от древни времена, когато е престанал да се занимава със събиращество и е започнал да усвоява средства и начини за производство, той започва да живее нов живот, който води до съществено изменение на неговото положение на планетата. Човекът успява да промени своята роля от изключително зависим от природните дадености към същество, което може да влияе (до известна степен) върху самата природа. В процеса на усвояване на методите за въздействие върху природата хората започват да изпитват нужда и от предаването на този опит. Разбира се, би било неразумно да твърдим, че предаването на жизнен опит от по-старото поколение към по-младото възниква на даден етап от развитието на обществото. Дори и без да съществува определена научнообоснована система, каквато е педагогиката, се извършва предаване на опит между поколенията. Не бива да се забравя, че като живо същество на човек е инстинктивно заложена способността за отглеждане на поколението, което включва и възпитаването му. Това би се извършвало независимо от развитието на обществото, дори и независимо от съществуването на такова общество.

Другояче стои въпросът, когато говорим за научен подход при изграждане на система за предаване на знанияния опит. Тогава е необходимо да е налице степен на социализация. При нея имаме чувство на принадлежност към дадена общност, която е продукт на общи признаци, като например територия, език, минало, споделяне на ценности. Несъмнено трудовата дейност оказва влияние върху формирането на общи понятия за действителността, както и върху ежедневието на човека. И тъй като обработката на земята, отглеждането на добитъка и упражняването на занаятите усложнява живота достатъчно, за да се извърши специализация на отделни лица в дадена насока, възниква и необходимостта от специализация в съдържанието на предавания опит. В хода на историята при общественото разделение този въпрос добива още по-голяма значимост поради разширяването на спектъра от упражняваните професии, от дейностите, с които хората се занимават, и от длъжностите, които заемат. По този начин закономерностите в развитието на обществото влияят върху целите, съдържанието и методите на възпитанието [2]. От трите изброени елемента промените в социалните характеристики оказват влияние най-много върху методите, след това върху съдържането и на последно място – върху целите. Методите съответстват на конкретната ситуация, защото те се използват в прекия контакт между обучаващия и обучавания. Те трябва да предизвикват и поддържат интерес, както и да водят до успешно усвояване на съдържанието. Последното не би трябвало да бъде функция на всяка една от промените в обществото. Кое е това нещо, което действително възпитава обучаваните за съзнателен обществен живот? Дали това е

принудата да се заучават определени данни, като се следи задължително за потискане на емоциите и инстинктивните прояви, или по-скоро създаването на усещане за съучастие в процеса на образоването, в който всеки – и ученикът, и учителят, и трети лица – играят определена роля? Тъй като училището, заедно със семейството, е основният стаж на възпитаването на подрастващите, следователно именно там трябва да се разиграват най-много варианти от житейски ситуации, за да може да се достигне до изграждане на една подготвена за самостоятелен живот в рамките на обществото личност. Възпитанието е нещо, върху което се гради животът на обществото, затова резките промени в съдържанието му може да доведе до непредсказуеми последици, както и до несигурност за развитието на самото общество. Най-стабилни в тази триада следва да бъдат целите на възпитанието. Най-напред цел на възпитанието е формирането на индивида в личност. Това става посредством широк спектър от знания за заобикалящия ни свят, които формират учебното съдържание. Освен това личността трябва да притежава умения за действия в определена професионална насока. Най-висшата цел е възпитаването на качества, с които личността участва в обществото.

Това, което е особено важно за всяко живо същество в природата, е собствено-то му оцеляване, заедно с продължаването на рода и отглеждането на поколението. Поради тези инстинктивно заложи начини на поведение, ние не можем да твърдим, че образоването като процес на предаване на жизнен опит е характерно за обществото едва от определен етап на неговото развитие, както обикновено се твърди в педагогическата литература. Както всеки животински вид, така и човекът още от появата си извършва действия, с които цели запазването и продължаването си. Продължаването на рода не означава единствено репродуктивно продължаване, а също и подготовка на следващото поколение за живота.

От момента, обаче, когато човешкият вид започва да живее в общности, той вече има да предава на поколенията си не само опита си за биологично оцеляване и възпроизвеждане, но и за живот в тези общности. Оттук извеждаме зависимостта на образованието от обществения начин на живот при хората. Целите, съдържанието и възпитанието вече преминават в ново измерение, а именно това на обществено организиран човек. Предпоставките за това могат да се търсят както в субективни, така и в обективни фактори. Счита се, че идентифицирането с общност е характерно за индивида, защото така той постига "психологическа сигурност" [3]. Нацията, като основна трайна организация на обществото, не представлява прост механичен сбор от хора, населяващи определена територия, говорещи общ език и имащи общ икономически живот и история. Особено важно за съществуването на националната общност е чувството за принадлежност. То не се формира единствено на база история, език, територия и култура, а е сложен продукт от преплитането на тези фактори с наличието на такава форма на организация на обществото, която да отговаря на очакванията на неговите субекти. За да отговори на тези очаквания, тази форма – държавата – трябва да поддържа живостта на историята, езика и културата, единството на територията, които са факторите за формирането на чувството за принадлежност към общността, но и да създава такава система от отношения между индивидите, която да признава правата и свободата на отделния човек, да ги спазва и да гарантира спазването им, което се извършва чрез правната уредба на обществото. По този начин принадлежността се гарантира чрез създаване и съхраняване на идентифицирането на отделната брънка в обществото – индивида – със самото общество. Този процес е двустранен. От една страна индивидът, чрез субективната си нагласа за участие в обществената формация, чувства вътрешни стимули за идентифициране с обществото. От друга страна, обществото и държавата, в която то е организирано, чрез обективното си въздействие, създава условия за външен подтик спрямо индивида за идентифициране с обществото. Това идентифициране не е задължително да има териториален обхват, т. е. личността може да се идентифицира

с дадена общност, независимо дали се намира на територията, обхваната от съответната национална държава. Така един българин се нарича българин, без значение дали е в чужбина или не. Тук въпросът е единствено до чувството за национална принадлежност. Тези, които са се срамували да се нарекат българи, по израза на Паисий, не са имали нито обективен, нито субективен стимул за идентифициране с българския народностен елемент в Османската империя, за разликата от онези, които са искали да се идентифицират с гръцкия, поради развитието на гръцката книжнина, наука и устойчивостта на религията им в онези съдбоносни за народностите, населяващи империята времена – именно времето, когато в общеевропейски контекст се извършва процес на формиране на нациите.

Човешкото общество е устойчиво реално обединение, което се е появило във вид на отделни обединения, заемащи определена територия. То представлява конкретна форма на осъществяване на съвместна дейност за задоволяване на основните потребности на участващите индивиди. Тези потребности като двигател на човешката дейност, както и задоволяването им, стимулират поведението. Целият процес се развива в комплекс обществени отношения и връзки. Съвкупността от тях формира структурата, осигуряваща органичната цялост на човешката общност [4].

Независимо от формата на обществена организация, предаването на житейски опит между поколенията е важна характеристика за запазването на общността. Както българското възрождане е започнало най-напред от възстановяването и развитието на българската книжнина и училище, върху което е стъпило развитието на българската национална култура и по-нататък осъществяването на идеята за национално освобождение, така и съхраняването на всяка една общност – родова, племенна, национална – става основно по пътя на образоването. Контактът между поколенията се губи с времето (напр. през три и повече поколения), затова съдържанието на образованието представлява съвкупността на опита на предходните поколения заедно с този на поколението, което възпитава следващото поколение.

Мястото на образованието в преодоляването на противообществените прояви проличава в статистиката, която показва извършването на хулигански деяния от пониско образовани лица и такива в по-млада възраст, също и от лица в пияно състояние, с ниска култура и с лошо възпитание. Т. Хинова [5] представя интересни данни за профила на това престъпление по отношение на образованието, възрастта, времето на извършване, употребата на алкохол, пола на лицата, предишно осъждане за годините 1971 и 1972. От статистиката, с която авторката борови към онзи момент, е видно, че повече от 60% от осъдените извършители са с основно образование, пак повече от 60% са на възраст между 18 и 29 години, около 60% са извършени в пияно състояние, малко по-малко от 100% извършителите са от мъжки пол, а малко по-малко от 30% са били осъждани.

Проведени от Казанския университет [6] проучвания на правонарушенията на непълнолетните през 80-те години показват статистически, че извършените прояви са най-много от лица на възраст 14-16 г., като на 14 и на 15 г. съотношението е 80%. Също 53% са със завършен 7-8 клас на образование. От тази статистика става видно, че 34% от непълнолетните, извършили престъпления против обществения ред, са работещи, 45% - са учаци, а 13% нито работят, нито учат. Интересни са данните относно образованието и квалификацията на непълнолетните правонарушители – 58% от тях не са могли да получат специалността, която те са желали. Други данни водят до заключението, че на възраст 16-17 г. повечето правонарушители изоставят училището и постъпват на работа или нито се учат, нито работят.

По данни на Националния статистически институт [7] за 2012 г. делата по чл. 325 НК са били 558 (от общо 828 по глава X НК), а 527 (от общо 767 по глава X НК) са завършили с осъдителна присъда. Половата диференциация се запазва – за 2012 г. от 495 осъдени за хулиганство, 471 са мъже, 259 са извършени от лица на възраст между 14 и 29 г. Преобладават също лицата със завършено основно (185) и

средно (288) образование, което е половината от всички осъдени по глава X НК. По данни на Русенския районен съд [8] през 2012 г. в русенския съдебен район са заведени общо 36 дела за хулиганство, от които 13 са завършили с осъдителна присъда. Прави впечатление, че по данни на съда, през последните години (от 2010 насам) се запазва тенденция делата за престъпления против реда и общественото спокойствие в Русенско да са изключително за хулиганство. По УБДХ в РРС са постъпили 56 дела. По данни на Варненския районен съд [9] за последните три години са постъпили 34 (за 2010), 40 (за 2011) и 70 (за 2012) дела по УБДХ.

Посочените данни от националната и районните статистики показват, че тенденциите, уловени през 70-те години, продължават. Както изтъква Върховният съд, нужно е обществеността да разгърне комплекс от дейности с разяснителен и възпитателен характер. Също значение отдава и на възпитателните мерки, които да бъдат налагани на непълнолетни извършители на хулигански прояви, поради това, че много често тези действия са предизвикани поради увлечение или лекомислие.

Всичко това поставя високи изисквания пред образованието като обществена дейност и въздействие върху съзнанието на подрастващите. От една страна, това трябва да бъде ангажимент на семейството, тъй като в него се осъществява първият контакт на детето със света. От друга страна, това трябва да е ангажимент на образователните институции, тъй като те отговарят на обществения интерес за образование на младите поколения, същевременно те трябва да насочат младите личности към общото благо, към обществените ценности, към съвместяването на личния с обществения интерес. От трета страна, това трябва да е ангажимент на обществото, което чрез своята държавна институционализация да не допуска изкривяване в системата на образованието. Също така, държавата чрез публичните личности (лица на позиции, разполагащи с публична власт) да представя пример за социално-позитивно отношение и ценностно ориентирано лично поведение.

Деструктивно за общността би било създаването на социално-негативна нагласа у подрастващите. Като обществен индивид, човекът търси идентифициране с дадено човешко обединение. Идентификацията му се извършва чрез натрупването на субективните и обективните фактори и ако те са насочени към отричане на общността, в която индивидът живее, той е загубен за нея. Ако това стане масово явление в общността, то самата общност ще бъде застрашена от заличаване и евентуално асимилирана от друга по-стабилна общност. Поради това основната цел на образованието е формирането на положителна нагласа у обучаваните към общността, в която живеят, за да бъдат по-слаби въздействията на външната среда, с което би се съхранила самата общност като такава. Целият този процес може да бъде представен като верига между поколенията и между участниците в човешкото обединение. При засилването на външните влияния и отслабване на отделните брънки от веригата, тя трудно устоява на всички въздействия и се къса. За да бъде по-устойчиво човешкото обединение, интеграционните процеси в него трябва да се базират на формирана и възпитавана социално-позитивна нагласа във всяко едно поколение. Това става по пътя на образоването и на процеса на предаване на опита на предишните към бъдещите членове на обществото – образованието. Ходът на историята може само да промени конкретните методи и определено съдържание, както и някои от конкретните цели на образованието, но има такива първични цели, които неизменно се поставят пред него – съхраняването на дадено човешко обединение. Това запазване става чрез желаещи запазването на общността участници в тази общност. А желаещите запазването на общността участници са интегрираните в нея участници. Интеграцията като израз на споделяне на ценностите и живота на общността и идентифициране с нея, е предпоставка за нейното съхраняване. Затова интегрирането на индивида в обществения живот е особено важно за целепоставянето на образованието.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Данов, Хр. Христоматия по история на стария свят, С. 1976.
[2] Хрусанов, Г., съавт., Педагогика, НИ, С. 1976.
[3] Bloom, W. Personal Identity, National Identity and International Relations, CUP, 1990.
[4] Л. Дачев, Общо учение за държавата, С. 1994.
[5] Хинова, Т. Престъпни посегателства против обществения ред, изд. БАН, С. 1976.
[6] Правонарушения неосъвършеннолетних и их предупреждение, изд. Каз. у-та, Казан, 1983, стр. 31-35.
[7] Данните са от веб-сайта на НСИ: <http://www.nsi.bg/>
[8] Отчетен доклад за дейността на РРС за 2012 г. на: <http://www.justice-ruse.org/rcourt/index.htm>
[9] Доклад за дейността на Районен съд – Варна за 2012 г. на: http://vrs.bg/upload/DOKUMENTI/Godi6ni_dokladi/doklad2012.pdf

За контакти:

Гл. ас. д-р Емануил Коларов, Катедра “Публичноправни науки”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел. : 082-888 434, e-mail: ekolarov@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.